

Študenti so špecifickými potrebami vo vysokoškolskom prostredí

Mária Šmidová

ŠMIDOVÁ, M.: Students with Special Needs in the University Environment. *Studia Aloisiana*, 5, 2013, 1, s. 31 – 43.

This paper provides an insight into the opportunities of employment and personal life development of young people with special needs. One of the ways to ensure this development is university education. The paper contributes to the understanding of the legal environment in Slovak Republic, specifically regarding the conditions for university students with special needs. The state's legal measures are supposed to assist talented young people with special needs to acquire the appropriate education, in order to use their skills to benefit them and the society in general. Disability limits opportunities, thus, it is the state's duty to eliminate the inequalities and to provide the same conditions and opportunities for everyone. State is obligated to do so, regarding the universally comprehensive legal instrument for the protection of human rights of people with disabilities – *The United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities*. Genuine implementation of the convention provides the conditions for meaningful life for people with special needs, promotes the possibilities of development of their gifts that benefit others, and strengthens their own sense of dignity.

Keywords: student, special needs, education, high school, opportunities, dignity, Convention

Úvod

Ak ktorémukolvek mladému človeku položíme otázku, po čom najviac túži, odpoveď znie: 1. Nájsť si dobrého životného partnera. 2. Vlastná sebarealizácia a dobrá práca, ktorá by ma bavila. Ak položíme rovnakú otázku ktorémukolvek mladému človeku so špeciálnymi potrebami, odpoveď znie: 1. Nájsť si dobrého životného partnera. 2. Vlastná sebarealizácia a dobrá práca,

ktorá by ma bavila. Odpoveď je stále rovnaká. Rozdiel je v tom, aké skutočné možnosti títo mladí ľudia majú.

Perspektívy plného života mladých ľudí so špecifickými potrebami

Možnosti mladých ľudí sa neodlišujú v materiálnom zmysle, ide o niečo iné. Ide o viacero pozoruhodných a jednoduchých skutočností, ktoré sa týkajú mladých ľudí so špeciálnymi potrebami:

- vzdelanie ako súčasť ich normálneho vývoja;
- proces formovania ich osobnosti;
- stupeň ich nezávislosti;
- ich sebarealizácia;
- ich reálna užitočnosť;
- ich pracovné uplatnenie;
- ich prístup ku kultúre;
- ich sociálne kontakty;
- ich vedomie vlastnej dôstojnosti.

Možnosti mladých ľudí so špeciálnymi potrebami budujú skúsenosť, ktorá formuje ich presvedčenie o perspektíve vlastného života. Nedostatok vzdelania ovplyvňuje ich životnú perspektívu omnoho výraznejšie ako nedostatok vzdelania mladých ľudí vo všeobecnosti. Ich šanca uplatniť sa je spravidla viacnásobne menšia, zároveň však priamo úmerná dosiahnutému vzdelaniu.

Štatistické ukazovatele za ostatných šesť rokov vyhodnocujú zarážajúco malé reálne možnosti uplatniť sa pre mladých ľudí so špeciálnymi potrebami. Mladý človek so špeciálnymi potrebami, ktorý absolvoval len nižšie vzdelanie, prípadne aj odborné nižšie vzdelanie, napríklad učilište, má minimálnu šancu uplatniť sa. Mladý človek so špeciálnymi potrebami, ktorý absolvoval strednú školu, má síce menšie možnosti uplatnenia, ako je to vo všeobecnosti, ale určité možnosti má. Mladý človek so špeciálnymi potrebami, ktorý absolvoval vysokú školu, má síce tiež menšie možnosti uplatnenia ako iní mladí ľudia, ale má ich. Mladý človek sa často dostane na križovatku, kde premýšľa a zvažuje, ktorá cesta je pre neho vhodná. Zvažuje, čo môže urobiť aj vzhľadom na svoje reálne možnosti, a potom sa rozhoduje. Svedčia o tom mnohé vyjadrenia.¹

Možnosť zamestnať sa je pritom len jednou stránkou života. Podstatnejšou stránkou života je jeho kvalita. Kvalita života v sebe zahŕňa aj možnosť vlastnej realizácie. Postihnutie však týmto mladým ľuďom nedovoľuje využívať

1 Porov. GAŠPARÍKOVÁ, M.: Možnosti logoterapeutickej intervencie u ľudí s telesným postihnutím. In: NANIŠTOVÁ, E., FOTTA, P. (ed.): *Existenciálne významné hodnoty v osobnom, spoločenskom a kultúrnom kontexte*. Trnava : FF TU, 2010.

ich talenty. Sú odkázaní na faktickú samotu vo svojich rodinách, pretože ich možnosti kontaktu s okolitým svetom sú obmedzené.

Väčšina mladých ľudí so špeciálnymi potrebami sa po ukončení vzdelania dostáva do domáceho prostredia, v ktorom trávajú svoj čas v osamotenosti a v izolácii od spoločnosti.

Títo mladí ľudia nie sú schopní zmeniť svoju situáciu tak, aby dosiahli nezávislosť. Zákon o sociálnej pomoci č. 448/2009 Z. z. umožňuje využívať štátnu finančnú pomoc na služby osobných asistentov; s ich pomocou môžu títo mladí ľudia meniť kvalitu svojho života. Tieto služby však spravidla využívajú len na účasť na aktivitách kultúrnej povahy. Asistentské služby vykonáva často priamo rodina mladého klienta.² Tým sa samozrejme stráca žiadaný účinok, ktorý má asistent pre svojho klienta priniesť: zmenu sociálneho prostredia. Asistentské služby predstavujú samozrejme výrazne pozitívnu zmenu v oblasti sociálnych služieb. Nenahradia však mladému človeku pocit jeho užitočnosti a vlastnú sebarealizáciu, po ktorej túži. Tú môže jednoznačne získať, ak sa zamestná a v dôsledku toho reálne uplatní svoje talenty. S pracovným uplatnením navyše pribúdajú aj prirodzené sociálne kontakty, ktoré veľmi výrazne zvyšujú kvalitu života. Naopak, výsledkom nezamestnanosti mladých ľudí so špeciálnymi potrebami je úbytok až strata ich ľudskej dôstojnosti.³

Hovoríme vo všeobecnosti o ľuďoch, ktorí sa pri svojej vysokej inteligencii a plnom vedomí svojho stavu ocitajú v situácii vlastnej bezmocnosti. Pre spoločnosť je jednoduchšie vnímať a pokúsiť sa riešiť ich problém z pohľadu finančného zabezpečenia, dávok sociálnej pomoci. Všade straší duch marnosti, kvantifikovateľnosti života.

Každý človek, teda aj človek, ktorý má špecifické postihnutie, má v sebe vnútornú silu, ktorú podporí tým, že si stanoví cieľ. Tým cieľom môže byť aj vlastná sebarealizácia. A aby človek zostal verný tomuto cieľu, musí sa riadiť zásadou praktického konania, čiže rozumného používania prostriedkov na dosiahnutie cieľa. Z toho vyplýva aj veľmi vážne napomenutie, že človek má prostriedky natoľko používať, nakoľko mu pomáhajú k jeho cieľu, a natoľko sa ich zrieknuť, nakoľko mu v tom prekážajú. Ide o veľmi praktickú a vzácnu zásadu sv. Ignáca, ktorá zdôrazňuje nutnosť ustavičného rozhodovania sa a výberu medzi rozličnými situáciami, v ktorých sa človek nachádza. Ak tieto situácie pomáhajú pri dosiahnutí cieľa, treba si ich zvoliť a využiť ich v plnej miere, v akej pomáhajú. Ak však prekážajú, treba sa ich zrieknuť, ale iba v takej miere, v akej sú prekážkou, nie viac.⁴

Každý vyučujúci, ktorý prijíma túto filozofiu za svoju, má dôvod zaberať sa otázkou pomoci mladým ľuďom so špeciálnymi potrebami k ich sebarealizácii. Prvým dôvodom je skutočnosť, že ide o ľudí, ktorí nepatria

2 Porov. Zákon 448/2008 Zb.

3 Porov. ŠARKAN, M.: Svedomie ako hľadanie zmyslu v kontexte *ordo amoris*. In: *Slovo nádeje : Formy spirituality katolíkov, ktorí žijú v nesviatostnom manželstve*. Trnava : Dobrá kniha, 2010, s. 17–40.

4 Porov. LICHNER, M., CSONTOS, L., ĎURICA, J.: *Biblia a jej interdisciplinárne reflexie I*. Trnava : Dobrá kniha, 2013.

do nijakej zo skupín sociálnej pomoci z iného, než výlučne materiálneho hľadiska. Druhým dôvodom je skutočnosť, že ide o ľudí, ktorí disponujú veľkým pozitívnym duchovným a ľudským potenciálom, ktorý nie je zatiaľ dostatočne využitý. Pri pedagogickej, vedeckej a spoločenskej činnosti inštitúcií odporúčam upozorňovať na tieto stránky vecí. Pri výchove a vzdelávaní študentov sociálnej práce sa treba zamerať na formovanie ich osobnostnej i odbornej stránky tak, aby boli schopní tieto stránky vecí vidieť a aby boli schopní účinne sa tejto skupine ľudí venovať.

V tomto zmysle je potrebné pomôcť pri sebarealizácii mladých ľudí so špeciálnymi potrebami po ukončení procesu ich vzdelávania a pri ich úsilí osamostatniť sa a pracovne a spoločensky sa uplatniť. Často títo mladí ľudia potrebujú prekonať niektoré bariéry, aby mohli dosiahnuť svoj cieľ. Môžeme obrazne povedať, že na plnú integráciu stačí prekonať desať centimetrov. Ide o jeden schod v škole, ktorú si študent vybral. Alebo, a to je častejšie, prekonať pomyselný schod v mysliach ľudí. Tu môžu veľa urobiť inštitúcie, ako je vysoká škola. No to nestačí. Dobrovoľníctvo je jednou z možností, ako je možné bariéry prekonávať. Mladí ľudia, študenti univerzít majú naopak možnosť službou a pomocou spolužiakov pochopiť hodnoty života, ktoré na nijakej prednáške nepochopia. Ide o ich motiváciu k dobru, ktorá spoločne pomáha jedným aj druhým.⁵

Vysoké školy, ktoré pripravujú odborníkov z oblasti sociálnej práce, by mali viac čerpať z dlhodobých skúseností a motivácie kresťanských inštitúcií pri hľadaní nových modelov pomoci. Možno tiež užšie spolupracovať s kresťanskými komunitami, ktorých prirodzeným poslaním je sociálna služba.

Možno zúročiť prirodzenú citlivosť nášho národa, ktorá by mohla byť predpokladom rozvoja dobrovoľníckej pomoci v oblasti sociálnej práce, v prípade jej vhodného vysvetlenia a podpory na výchovno-vzdelávacej, legislatívnej, štátnej i mimovládnej úrovni.

Treba v tomto zmysle vykonať zmeny a doplnenia príslušných právnych predpisov týkajúcich sa sociálnej práce na Slovensku tak, aby viac napomáhali život ľudí so špeciálnymi potrebami.

Všetky tieto výzvy je možné pozorovať aj v našej spoločnosti. Často sa pojem integrácia ľudí so špecifickými potrebami priraduje k iným okolnostiam a záujmom. Máme možnosť vidieť tieto posuny veľmi zreteľne v týchto dňoch. Celospoločenská diskusia o nediskriminovaní a rovnosti skĺzla na diametrálne inú úroveň, než na akú bola postavená vo svojom začiatku, keď Organizácia spojených národov definovala tieto pojmy predovšetkým na podporu ľudí so zdravotným postihnutím.

5 ŠMIDOVÁ, M. ml.: Konotácia pojmu dobrovoľníctvo. In: *Zborník z IX. doktorandskej konferencie absolventov a študentov KP FF TU. Trnava, 2011, s. 29.*

Dohovor OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím

Na začiatku tretieho milénia sa medzinárodné spoločenstvo dopracovalo ku kroku, ktorý možno označiť za historický. Prvýkrát prijíma mnohostrannú univerzálnu medzinárodnú zmluvu ľudskoprávnej povahy, zaväzujúcu štáty garantovať osobitné práva 650 miliónov postihnutých osôb⁶ na celom svete. Posun z roztrieštenej, všeobecnej a spravidla právne nezáväznej formy garancie práv týchto osôb do uceleného a komplexného záväzného ľudskoprávneho dokumentu možno pokladať za novú kvalitu tejto garancie. *Dohovor OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím* (po anglicky *The UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities*; ďalej len „Dohovor“) a *Opčný protokol k Dohovoru OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím* (po anglicky *The Optional Protocol to the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities*; ďalej len „Protokol“) sú nedávno dohodnuté mnohostranné medzinárodné zmluvy Organizácie spojených národov, prijaté rezolúciou 61. Valného zhromaždenia OSN, číslo 61/106, zo dňa 13. decembra 2006.⁷

Pre SR sú „Dohovor“ i „Protokol“ platné od 25. júna 2010. Predchádzajúce politické a právne dokumenty prijaté v rámci OSN týkajúce sa ľudí s postihnutím nestrácajú svoju aktuálnosť a zostávajú stále platnými normami a východiskami pre vyššie uvedený komplexný univerzálny medzinárodnoprávny nástroj ochrany ľudských práv ľudí s postihnutím.

6 Vysvetlenie k používaniu výrazov *osoby so zdravotným postihnutím* – *persons with disabilities* na jednej strane a *osoby so špecifickými potrebami* – *persons with specific needs* na druhej strane: tento príspevok sa zameriava na dve základné právne normy publikované v Zbierke zákonov SR, a to *Dohovor OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím* – *The United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities* a § 100 Zákona o vysokých školách a jeho štandardný preklad do anglického jazyka v súlade s ďalšími aktuálnymi textami dokumentov v tejto oblasti. Rešpektujú sa oba výrazy ako synonymá, z dôvodu platnosti a záväznosti ich platnej legislatívnej formy. V oblasti tvorby vnútorných predpisov je nevyhnutné používať zákonom ustanovený výraz *osoby* (uchádzači o štúdium, resp. študenti) *so špecifickými* (nie špeciálnymi) *potrebami*.

7 *Dohovor OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím* bol otvorený pre štáty na podpis od 30. marca 2007, čo využilo doteraz 158 štátov, pričom 138 štátov „Dohovor“ aj ratifikovalo, čím sa stali jeho stranami. *Opčný protokol k Dohovoru OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím* bol otvorený pre štáty na podpis od 30. marca 2007, čo využilo doteraz 92 štátov, pričom 78 štátov „Protokol“ aj ratifikovalo, čím sa stali jeho stranami. „Dohovor“ a „Protokol“ nadobudli všeobecnú právnu platnosť v zmysle záverečných ustanovení zmluvy 3. mája 2008. Slovenská republika podpísala „Dohovor“ i „Protokol“ 26. septembra 2007 a potom uložila ratifikačnú listinu u depozitára, ktorým je generálny tajomník OSN, k oboj dokumentom 26. mája 2010. „Dohovor“ a „Protokol“ sú uverejnené v Zbierke zákonov Slovenskej republiky pod číslami 317/2010 Z. z. a 318/2010 Z. z.

Koncepcia *Dohovoru OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím* ako východisko v oblasti vzdelávania

Predchádzajúce úsilie medzinárodného spoločenstva v oblasti práv osôb so špecifickými potrebami možno charakterizovať ako postupne intenzitu nadobúdajúce upozorňovanie na nevyhnutnosť medzinárodného i vnútroštátneho akceptovania a zabezpečenia niektorých základných morálnych požiadaviek. Išlo najmä o vyrovňovanie príležitostí, efektívne integrovanie týchto osôb do spoločenského života a o ustanovenie a implementáciu štandardov ochrany a podpory ich práv.

Základné koncepčné východiská „Dohovoru“ na toto úsilie nadväzujú a týkajú sa všetkých oblastí života ľudí so špecifickými potrebami. Ide predovšetkým o plné a efektívne zapojenie sa osôb so špecifickými potrebami do života spoločnosti. Zdôrazňuje sa interakcia opatrení na vyrovňovanie príležitostí na národnej, regionálnej i medzinárodnej úrovni. Ťažiskové záležitosti týkajúce sa ľudí so špecifickými potrebami sú integrálnou súčasťou stratégií trvalo udržateľného rozvoja.

Akákoľvek diskriminácia na základe postihnutia človeka je porušením vlastnej dôstojnosti a hodnoty ľudskej osoby (*inherent dignity and worth of the human person*). Uznáva sa individuálna rozdielnosť ľudí so špecifickými potrebami a kladie sa dôraz aj na ťažké postihnutia. Osobitne sa upozorňuje na nevyhnutnosť medzinárodnej spolupráce pri zlepšovaní podmienok života ľudí so špecifickými potrebami, najmä v rozvojových štátoch. Uznáva sa hodnota a potenciál ľudí so špecifickými potrebami na zlepšenie života ich komunity. Berie sa do úvahy, že podpora možnosti plného uplatnenia ľudských práv a základných slobôd zo strany ľudí so špecifickými potrebami vedie k utváraniu vzájomného pocitu spolupatričnosti, a tým aj k výraznému pokroku v ľudskom, sociálnom a ekonomickom rozvoji spoločnosti a pri zmierňovaní chudoby. Počíta sa s dôležitosťou individuálnej autonómnosti a nezávislosti ľudí so špecifickými potrebami, vrátane slobody ich rozhodovania. Uznáva sa, že ľudia so špecifickými potrebami by mali mať príležitosť zapojiť sa do rozhodovacích procesov o politikách a programoch, najmä tých, ktoré sa ich dotýkajú. Upozorňuje sa na osobitne zložité podmienky dievčat, žien a detí, ľudí v konfliktach a chudobných ľudí so špecifickými potrebami. Rodina je prirodzenou a základnou skupinou v spoločnosti a má právo, aby ju spoločnosť a štát chránili. Preto členovia rodín ľudí so špecifickými potrebami majú právo na nevyhnutnú ochranu a pomoc, s cieľom umožniť týmto rodinám prispievať k plnému a rovnoprávnemu uplatňovaniu ich práv. Poukazuje sa na nevyhnutnosť prístupu ľudí so špecifickými potrebami ku zdravotným službám, informáciám, komunikácii a vzdelaniu.⁸

8 Porov. ŠMIDOVÁ, M.: Sociálna práca s telesne a zmyslovo postihnutými osobami. In: OLÁH, M., a i.: *Metódy sociálnej práce v praxi*. Bratislava : VŠZ a SP sv. Alžbety, 2012, s. 160–182.

Východisko týkajúce sa vzdelania je osobitne aktuálne, pretože vzdelanie sa stáva bránou ku vlastnej sebarealizácii, po ktorej prirodzene každý človek túži. „Kým sa zrodí pocit spolupatričnosti, trvá to určitý čas. ... Často vzniká silný odpor voči tomu, aby sme uverili, že sme pozývaní žiť pre druhých. Patriť niekam znamená zabudnúť na seba, na vlastnú nezávislosť...”⁹

Implementácia *Dohovoru OSN* *o právach osôb so zdravotným* *postihnutím* v oblasti vzdelávania na Slovensku

Spolu s inými dokumentmi a politickými rozhodnutiami, ako aj signálmi zo strany organizácií ľudí so špecifickými potrebami, aj proces implementácie „Dohovoru“ podporil na Slovensku verejnú diskusiu o pomoci ľuďom so špecifickými potrebami. V oblasti vzdelávania, prostredníctvom § 100 zákona číslo 131/2002 Z. z. o vysokých školách (ďalej len „Zákon“) a vyhlášky č. 458/2012 Z. z. o minimálnych nárokoch študenta so špecifickými potrebami (ďalej len „Vyhláška“), bola na Slovensku vytvorená pôda, ktorej výsledkom má byť reálna podpora študentov a uchádzačov o štúdium so špecifickými potrebami. Na to, aby sa ich potreby naplnili, treba zabezpečiť dôslednú implementáciu uvedených noriem ich podrobnejším ustanovením vo vnútorných predpisoch jednotlivých vysokých škôl. Tieto predpisy by mali ustanoviť podmienky pri prijímacom konaní pre uchádzačov o štúdium so špecifickými potrebami, ako aj podmienky štúdia študentov so špecifickými potrebami.

Základným východiskom uvedenej koncepcie je predpoklad, že vysoké školy by mali v súlade so zákonným princípom rovnosti v prístupe ku vzdelaniu zabezpečiť všeobecne prístupné akademické prostredie utváraním zodpovedajúcich podmienok pri prijímacom konaní pre uchádzačov o štúdium so špecifickými potrebami a zodpovedajúcich podmienok štúdia študentov so špecifickými potrebami, bez znižovania požiadaviek na ich výkon pri prijímacom konaní alebo štúdiu.¹⁰

Na porovnanie, podľa jeho článku 3 „Dohovor“ sa zakladá na viacerých zásadách, medzi ktoré patria najmä „rešpektovanie prirodzenej dôstojnosti, osobnej nezávislosti, vrátane slobody voľby a samostatnosti osôb, nediskriminácia, plné a účinné zapojenie sa a začlenenie do spoločnosti; rešpektovanie odlišnosti a prijímanie osôb so zdravotným postihnutím ako súčasti ľudskej rozmanitosti a prirodzenosti, rovnosť príležitostí, prístupnosť, rovnosť medzi mužmi a ženami, rešpektovanie rozvíjajúcich sa schopností detí so zdravot-

9 VANIER, J.: *Porušené telo*. Bratislava, 1994, s. 64.

10 Porov. § 100 ods. 1 zák. č. 131/2002 Z. z. o vysokých školách a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

ným postihnutím a rešpektovanie práva detí so zdravotným postihnutím na zachovanie vlastnej identity". V osobitnom článku 24 „Dohovoru“ o vzdelávaní je táto koncepcia postavená do konkrétnejšej polohy, ktorá je východiskom pre dikciu § 100 „Zákona“ i „Vyhlášky“.¹¹

Z ustanovenia § 100 „Zákona“ si možno urobiť predstavu o požiadavkách na vnútorný predpis vysokej školy o postavení, povinnostiach a právach uchádzačov o štúdium a študentoch, ktorými sú osoby so špecifickými potrebami.

Vnútorné predpisy vysokých škôl, ktoré upravujú postavenie a práva a povinnosti uchádzačov o štúdium a študentov, by mali zaväzovať všetkých študentov a zamestnancov vysokej školy každého typu. Základnou normou je definícia uchádzača o štúdium a študenta so špecifickými potrebami. Za takéhoto uchádzača o štúdium a študenta sa v zmysle zákona pokladá osoba so zmyslovým, telesným a viacnásobným postihnutím, s chronickým ochorením, so zdravotným oslabením, s psychickým ochorením, s autizmom alebo

11 Článok 24 „Dohovoru“ znie: „1. Zmluvné strany uznávajú právo osôb so zdravotným postihnutím na vzdelanie. Na účel uplatňovania tohto práva bez diskriminácie a na základe rovnosti príležitostí zmluvné strany zabezpečia začleňujúci vzdelávací systém na všetkých úrovniach a celoživotné vzdelávanie zamerané na a) plný rozvoj ľudského potenciálu a pocitu vlastnej dôstojnosti a hodnoty a na posilnenie rešpektovania ľudských práv, základných slobôd a ľudskej rozmanitosti; b) rozvoj osobnosti, talentu a tvorivosti osôb so zdravotným postihnutím, ako aj ich duševných a telesných schopností v maximálnej nožnej miere; c) umožnenie osobám so zdravotným postihnutím účinne sa zapájať do života slobodnej spoločnosti. 2. Pri realizácii tohto práva zmluvné strany zabezpečia, aby a) osoby so zdravotným postihnutím neboli na základe svojho zdravotného postihnutia vylúčené zo všeobecného systému vzdelávania a aby deti so zdravotným postihnutím neboli na základe svojho zdravotného postihnutia vylúčené z bezplatného a povinného základného vzdelávania alebo zo stredoškolského vzdelávania; b) osoby so zdravotným postihnutím mali na rovnakom základe s ostatnými prístup k inkluzívnemu, kvalitnému a bezplatnému základnému a stredoškolskému vzdelaniu v spoločenstve, v ktorom žijú; c) sa im poskytovali primerané úpravy v súlade s ich individuálnymi potrebami; d) osoby so zdravotným postihnutím dostali v rámci všeobecného systému vzdelávania požadovanú podporu s cieľom umožniť ich účinné vzdelávanie; e) sa účinné opatrenia individualizovanej podpory uskutočňovali v prostredí, ktoré maximalizuje vzdelanostný a sociálny rozvoj v súlade s cieľom plného začlenenia. 3. Zmluvné strany umožnia osobám so zdravotným postihnutím získavať zručnosti v oblasti bežného života a sociálne zručnosti s cieľom uľahčiť ich plné a rovnoprávne zapojenie do systému vzdelávania a do života spoločnosti. Zmluvné strany na tento účel prijímajú príslušné opatrenia, okrem iného a) umožnia štúdium Braillovo písma, alternatívneho písma a augmentatívnych a alternatívnych techník, prostriedkov a formátov komunikácie a rozvoj orientačných zručností a mobility a vzájomnú podporu a poradenstvo osôb nachádzajúcich sa v rovnakej situácii; b) umožnia štúdium posunkového jazyka a podporu jazykovej identity komunity nepočujúcich osôb; c) zabezpečia, aby sa nevidiacim, nepočujúcim a hluchoslepým osobám, najmä deťom, poskytovalo vzdelávanie v takých jazykoch, spôsoboch a prostriedkoch komunikácie, ktoré sú najvhodnejšie pre danú osobu, a v prostredí, ktoré maximalizuje vzdelanostný a sociálny rozvoj. 4. S cieľom pomôcť pri zabezpečení realizácie tohto práva zmluvné strany prijímajú príslušné opatrenia na zamestnávanie učiteľov vrátane učiteľov so zdravotným postihnutím, ktorí ovládajú posunkový jazyk alebo Braillovo písmo, a na prípravu odborníkov a pracovníkov, ktorí pôsobia na všetkých stupňoch vzdelávania. Takáto odborná príprava musí zahŕňať informácie o problematike zdravotného postihnutia a o používaní príslušných augmentatívnych a alternatívnych techník, prostriedkov a formátov komunikácie, vzdelávacích metód a materiálov určených na pomoc osobám so zdravotným postihnutím. 5. Zmluvné strany zabezpečia, aby osoby so zdravotným postihnutím mohli absolvovať všeobecné terciárne vzdelávanie, odbornú prípravu na výkon povolania, vzdelávanie dospelých a celoživotné vzdelávanie bez diskriminácie a na rovnakom základe s ostatnými. Na tento účel zmluvné strany zabezpečia, aby sa osobám so zdravotným postihnutím poskytovali primerané úpravy.“

s ďalšími pervazívnymi vývinovými poruchami, alebo s poruchami učenia, uchádzajúca sa o štúdium alebo študujúca na vysokej škole, ktorá súhlasí s vyhodnotením svojich špecifických potrieb a predložila za týmto účelom lekárske vysvedčenie nie staršie ako tri mesiace, ktorým je najmä lekársky nález, správa o priebehu a vývoji choroby a zdravotného postihnutia, alebo výpis zo zdravotnej dokumentácie, alebo vyjadrenie psychológa, logopéda, školského psychológa, školského logopéda, alebo špeciálneho pedagóga.

Podľa druhej vety 1. článku „Dohovoru“, „osoby so zdravotným postihnutím zahŕňajú osoby s dlhodobými telesnými, mentálnymi, intelektuálnymi alebo zmyslovými postihnutiami, ktoré v súčinnosti s rôznymi prekážkami môžu brániť ich plnému a účinnému zapojeniu do života spoločnosti na rovnakom základe s ostatnými“. Táto koncepcia nie je síce identická s definíciou uvedenou v § 100 „Zákona“, ale možno konštatovať, že nie je s ňou v rozpore.

Každá vysoká škola by mala viesť evidenciu všetkých študentov so špecifickými potrebami. Evidenciu by mal viesť univerzitný koordinátor; evidencie študentov so špecifickými potrebami na jednotlivých fakultách by mali viesť príslušní fakultní koordinátori. Evidovať je potrebné všetky informácie týkajúce sa študenta: priezvisko a meno, rodné priezvisko, dátum narodenia, rodné číslo, miesto narodenia, miesto trvalého pobytu, korešpondenčná adresa, fakulta, študijný odbor, ročník, stupeň štúdia, forma štúdia, druh a rozsah postihnutia, ochorenia, oslabenia alebo poruchy a špecifických potrieb, poskytnuté podporné služby, údaje o asistentovi, údaje o osobe, ktorá sa informuje v prípade nevyhnutnosti, a telefónny kontakt na študenta a jeho asistenta.

Pravidlá týkajúce sa podporných služieb študentom so špecifickými potrebami by mala vysoká škola poskytovať podľa rozsahu a druhu špecifickej potreby študenta, a to minimálne nároky na podporné služby uvedené vo „Vyhláske“. Žiadateľom podporných služieb by mal byť výhradne študent so špecifickými potrebami. Tieto podporné služby môže využívať, avšak bez znižovania požiadaviek na študijný výkon.

Ďalšou požiadavkou je zabezpečenie bezbariérového prostredia v akademických priestoroch. V pedagogickom procese by sa mal brať zreteľ na budúce možnosti uplatnenia študenta so špecifickými potrebami v zamestnaní. Treba zabezpečiť poradenstvo aj pre záujemcov so špecifickými potrebami o štúdium na vysokej škole s cieľom, aby sa mohli zodpovedne rozhodnúť aj v súvislosti s perspektívou svojho uplatnenia po absolvovaní štúdia. O všetkých náležitostiach by mala byť verejnosť informovaná prostredníctvom ľahko prístupného webového sídla vysokej školy.

Všetky práva študentov so špecifickými potrebami by mala vysoká škola ustanoviť vo svojich vnútorných predpisoch. Vysoké školy by mali pre študentov so špecifickými potrebami zabezpečiť dostupné a účelne cielené elektronické pomôcky (upravený hardware i software). Študentovi so špecifickými potrebami treba priznať sociálne štipendium aj po prekročení štandardnej dĺžky štúdia, ak by bolo toto prekročenie spôsobené jeho zdravotným postihnutím. Vysoká škola by mala zabezpečiť aj zastúpenie študentov so špecifickými potrebami vo svojich akademických orgánoch a záujmových združeniach.

Na vysokej škole by mal pôsobiť v pracovnom pomere koordinátor pre študentov so špecifickými potrebami, vymenúvaný a odvolávaný jej štatutárom. Podmienkou pre poverenie výkonom funkcie koordinátora pre študentov so špecifickými potrebami by malo byť zodpovedajúce vzdelanie (vysokoškolský diplom v odboroch špeciálna pedagogika, psychológia, sociálna práca) a prax v tomto odbore. Bolo by vhodné, aby na každej fakulte vysokej školy pôsobil v zmysle zákona fakultný koordinátor pre študentov so špecifickými potrebami.

Koordinátor by sa mal aktívne zúčastňovať na identifikovaní študentov so špecifickými potrebami na danej vysokej škole, vyhodnocovať ich špecifické potreby, rozsah zodpovedajúcich podporných služieb a mal by mať podiel na ich zabezpečovaní. Jeho úlohou by malo byť aj zabezpečovať spoluprácu so súčasťami vysokej školy a jej zamestnancami a študentmi, najmä ich v tejto oblasti vzdelávať a poskytovať im informácie a poradenstvo v súvislosti so špecifickými potrebami študentov. Mal by ďalej navrhovať a vykonávať na univerzite výchovnú a vzdelávaciu činnosť, ktorá by viedla k pochopeniu prístupu ku študentom so špecifickými potrebami na základe ich vlastnej hodnoty, ktorá nie je definovaná ich schopnosťami, ale vychádza z premisy o objektívnej hodnote človeka; v tomto zmysle by mal iniciovať vedecké podujatia, vydávanie publikácií a praktických klinických aktivít na vysokej škole. V rámci prípravy rozpočtu vysokej školy by mal podávať návrhy na použitie finančných prostriedkov na podporu štúdia študentov so špecifickými potrebami, najmä na zabezpečenie materiálno-technických pomôcok a vybavenia. Koordinátor by v zmysle zákona mal taktiež každoročne predkladať vedeniu vysokej školy správu o podmienkach využívania podporných služieb a zabezpečiť v rámci svojej pôsobnosti spoluprácu, vzájomnú prepojenosť a informovanosť s inými vysokými školami, univerzitami, ministerstvom a mimovládnyimi organizáciami v prospech starostlivosti o študentov so špecifickými potrebami.

Študentom so špecifickými potrebami v dôsledku všetkých druhov postihnutí, ochorenia, oslabenia alebo poruchy by sa na vysokej škole mali priznať a zabezpečiť všetky priestorové, materiálne a študijné práva vyplývajúce z „Vyhlášky“. O opatreniach týkajúcich sa obsahu, formy a spôsobu zabezpečovania týchto práv by mal rozhodovať koordinátor. Všetky rozhodnutia tohto druhu by mal zároveň evidovať a oznamovať vedeniu danej vysokej školy, ktoré by malo zabezpečiť vykonanie prijatých rozhodnutí. Okrem toho by študent so špecifickými potrebami mal mať právo požiadať o prehodnotenie (zmenu) svojho statusu a rozsahu a obsahu poskytovania podporných služieb. Vhodným obdobím na takéto prehodnotenie je obdobie pred začiatkom semestra, v odôvodnených prípadoch študent so špecifickými potrebami by však mal mať právo túto možnosť využiť aj v priebehu semestra.

Študent so špecifickými potrebami by mal mať právo na požičiavanie publikácií z knižničného fondu univerzity a fakúlt na predĺžený čas. Vysoká škola by mala zabezpečiť podľa jej organizačných a technických možností prednostné ubytovanie študentov so špecifickými potrebami na ich požiadanie vo vhodnej lokalite, prístupnej podľa druhu špecifických potrieb a so zariadením v súlade s príslušnými normami pre pobyt a pohyb osôb s obmedzenou schopnosťou

pohybu a orientácie. Rovnako by mala vysoká škola zabezpečiť študentom so špecifickými potrebami bezbariérový prístup ku stravovaniu a na požiadanie študenta so špecifickými potrebami vyhradiť aj parkovacie miesta.

Postoj Trnavskej univerzity ku študentom so špecifickými potrebami

Trnavská univerzita ako jedna z prvých univerzít na Slovensku akceptovala potrebu vytvoriť priestor pre študentov so špecifickými potrebami. Na jeseň minulého roku pripravila Smernicu rektora na podporu štúdia študentov so špecifickými potrebami, ktorá je platná od 14. októbra 2013.¹² Jej uplatňovanie je nielen naplnením výzvy, ktorá je odpoveďou na *Dohovor o právach osôb so špecifickými potrebami*, ale aj prístupu, ktorý má Trnavská univerzita obsiahnutý vo svojej koncepcii rozvoja:

„Trnavská univerzita je zdrojom jedinečného duševného, duchovného i materiálneho potenciálu, altruisticky vytvoreného ľuďmi, ktorí na nej pôsobili počas stoštyridsaťdvaročného historického dejinného obdobia jej existencie od roku 1635. Ako aj počas dvadsaťročného obdobia po obnovení univerzity v roku 1992. Preto je Trnavská univerzita takým prvkom spoločnosti, ktorý v čase všeobecných pochybností a rezignácie ponúka zdravé analýzy a povzbudzuje ponukou reálnych východísk prevažne humanitnej a spoločenskovednej povahy, špecificky sa opierajúcich o hodnoty, význam morálneho rozmeru života, slušnosti, úctu k pravde, nezávislosť, zodpovednosť, otvorenosť, čomu zodpovedá obsah vzdelávacej a pedagogickej činnosti, zameranie činnosti ústavov a pracovísk Trnavskej univerzity a jej súčastí.

V centre záujmu Trnavskej univerzity a jej častí sú študenti, učitelia a zamestnanci ako osobnosti. Činnosť Trnavskej univerzity sa preto koncentruje nielen na vzdelávanie a vedu, ale aj na edukáciu človeka, prepájanie vedeckého výskumu so vzdelávaním študentov, vzájomný pocit spoločenstva, príslušnosť k univerzite, ako aj spoluzodpovednosť a partnerstvo všetkých skupín jej členov.“¹³

Záver

Všetky právne normy týkajúce sa socializácie mladých ľudí so špecifickými potrebami formou vysokoškolského štúdia možno určite privítať ako

12 Smernica rektora Trnavskej univerzity v Trnave č. 17/2013 o podpore študentov a uchádzačov o štúdium so špecifickými potrebami a o pôsobnosti koordinátora pre študentov so špecifickými potrebami. Schválená kolégiom rektora a platná od 14. októbra 2013.

13 Koncepcia rozvoja Trnavskej univerzity v Trnave na roky 2012 – 2015. Prerokované a schválené kolégiom rektora TU 17. januára 2012.

výrazný a konkrétny pozitívny krok k ich ochrane a podmienkam seberealizácie a zapojenie sa v spoločnosti. Nepostačuje však len naplnenie litery zákona, hoci spolu s úsilím zamestnancov vysokých škôl to môže vytvárať užitočný rámec praktickej pomoci. Najpodstatnejším predpokladom fungovania tejto myšlienky je však osobný postoj týchto ľudí ku svojej vlastnej seberealizácii, v zdravom posúdení svojich túžob a možností, ale aj v odhodlaní zmeniť nezmeniteľné na reálne.

Každý človek má určité osobné predpoklady, ktoré by mal rozvinúť a uskutočniť. Musí ich objaviť, spoznať a rozhodnúť sa využiť ich. Ak pozorujeme správanie človeka v čase, prichádzame k záveru, že tieto predpoklady, ich podstatu nemôžeme chápať len staticky, ale aj dynamicky, ako prameň činnosti vedúcej k sebauskutočňovaniu. Keďže sa pri tejto činnosti človek stretáva s rovnocennými duchovno-personálnymi bytosťami, jeho rozvoj je podmienený oslovením druhého človeka a schopnosťou toto oslovenie opäťovať. Človek dospieva k plnému rozvinutiu len v personálnom vzťahu. Treba pamätať na to, že takýto vzťah je súčasťou širšieho vzťahu v spoločenstve, kde nadobúda osobitnú kvalitu, a na to, že vzťah k jednotlivcovi je cestou k širšiemu spoločenstvu, pričom spoločenstvo zase sprostredkúva vzťah k jednotlivcovi.¹⁴

Literatúra

- LICHNER, M., CSONTOS, L., ĎURICA, J.: *Biblia a jej interdisciplinárne reflexie I*. Trnava : Dobrá kniha, 2013. ISBN 978-80-7141-813-9
- ŠARKAN, M.: Svedomie ako hľadanie zmyslu v kontexte *ordo amoris*. In: *Slovo nádeje : Formy spirituality katolíkov, ktorí žijú v nesviatostnom manželstve*. Trnava : Dobrá kniha, 2010, s. 17-40. ISBN 978-80-7141-698-2
- ŠMIDOVÁ, M.: Sociálna práca s telesne a zmyslovo postihnutými osobami. In: OLÁH, M., a i.: *Metódy sociálnej práce v praxi*. Bratislava : VŠZ a SP sv. Alžbety, 2012. ISBN 978-80-8132-039-2
- ŠMIDOVÁ, M. ml.: Konotácia pojmu dobrovoľníctvo. In: *Zborník z IX. doktorandskej konferencie absolventov a študentov KP FF TU*. Trnava, 2011. ISBN 978-80-8082-517-1
- VANIER, J.: *Porušené telo*. Bratislava, 1994. ISBN 80-88743-04-4
- CORETH, E.: *Co je člověk?* Praha, 1994. ISBN 80-7113-098-2
- The United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities – Dohovor OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím.*
- § 100 ods. 1 zák. č. 131/2002 Z. z. o vysokých školách a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

doc. PhDr. Mária Šmidová, PhD.
Teologická fakulta Trnavskej univerzity
Kostolná 1, P. O. Box 173
814 99 Bratislava
e-mail: maria.smidova2@truni.sk